

Inleiding

Monumenten zijn losse panden of een combinatie van gebouwen in een omgeving, waarvan de algemene mening is dat deze behouden (beschermd) moeten worden. Het zijn gebouwen die stuk voor stuk iets hebben wat ons herinnert aan ons verre of nabije verleden. In onze vakanties kijken we in het buitenland onze ogen uit naar dat leuke straatje of lommerrijk pleintje of we vergapen ons aan dat prachtige kerkgebouw met interieur. Terug in Nederland kijken we niet met diezelfde ogen en gaan we voorbij aan al dat moois dat onze voorouders in Nederland hebben gebouwd of laten bouwen.

Nadat vanaf de jaren '60 van de van de twintigste eeuw op grote schaal panden zijn geselecteerd en aangewezen als Rijksmonument wordt in de jaren '90 het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) uitgevoerd, een landelijk dekkende inventarisatie van gebouwen uit de periode 1850 – 1940. Gebouwen, die in deze periode zijn gebouwd, zijn vanaf de straat beoordeeld op de volgende criteria:

- ❖ Gaafheid van de vorm: hiermee wordt de mate waarin het betreffende gebouw is verbouwd dan wel uitgebreid bedoeld;
- ❖ Herkenbaarheid van de bouwstijl: een kerk heeft vaak een zeer herkenbare bouwstijl; bij een boerderij of arbeiderswoning is dit over het algemeen wat minder duidelijk;
- ❖ Situering in het landschap of bij andere gebouwen: valt het gebouw in zijn omgeving of doet het juist afbreuk aan het plaatje?

Panden die positief beoordeeld zijn, zijn daarna in een meer uitgebreide selectieprocedure verder beoordeeld. Het beoogde eindresultaat zou de registratie van een overgebleven selectie zijn als Rijksmonument; een waardevolle aanvulling worden op de al bestaande lijst van monumenten.

Inmiddels wordt ook voorzichtig de periode 1940 – 1965 geïnventariseerd. Deze vooral na-oorlogse periode kennen we ook als de periode van de Wederopbouw, waarin op grote schaal werd gebouwd. Complete nieuwe wijken werden uit de grond gestampt vanwege de in de oorlog opgelopen schade en de groeiende woningnood.

Ook in de gemeente Tytsjerksteradiel is de MIP-inventarisatie uitgevoerd en een aantal geselecteerde gebouwen is geregistreerd als Rijksmonument. Nadat de Nieuwe Monumentenwet (1988) in werking is getreden en daarna gemoderniseerd, hebben verschillende gemeenten in het kader daarvan stappen gezet om tot een actief monumentenbeleid te komen. In 2012 heeft de gemeente Tytsjerksteradiel nieuwe stappen gezet.

De overgebleven panden van de MIP-lijst en die van Karakteristiek Tytsjerk zijn samengevoegd tot één lijst. Bureau SteenhuisMeurs heeft voor deze lijst een waarderingssystematiek opgesteld, waarbij enkele selectiecriteria zijn toegevoegd:

- ❖ Bouwhistorische aspecten: materiaalgebruik en constructievormen zijn onderhevig aan de tijd. Vooral in de 19e en 20e eeuw neemt dit een hoge vlucht. Een gebouw met een betonconstructie uit 1910 bijvoorbeeld is meer bijzonder dan een vergelijkbaar gebouw uit 1965;
- ❖ Overige historische aspecten: in dit criterium worden functie, gebruik en zichtbaarheid daarvan, belang voor de algemene of kunstgeschiedenis en afgeleiden daarvan beoordeeld.

In deze selectie zijn ook enkele opvallende objecten uit de Wederopbouwperiode opgenomen. De panden op nu deze lijst zijn opnieuw beoordeeld.

Waarderingsystematiek

De aspecten zijn beschouwd op het pand zelf (interne waarde) en op de positie die het inneemt tussen andere vergelijkbare panden (externe waarde). Zo zijn nu de vijf genoemde criteria onderverdeeld in totaal vijftien aspecten.

In de aspecten wordt onderhoud niet opgenomen. Onderhoud is niet afhankelijk van bovengenoemde criteria en aspecten. De eigenaar van een pand dat wel geselecteerd is ontkomt niet aan de verplichting zijn pand te onderhouden, net als de eigenaar van een pand dat niet is geselecteerd.

De aspecten zijn beoordeeld met een eenvoudige waardering; “+”, “-“, of “0” die kan worden getotaliseerd. Dit is een hulpmiddel om van alle panden een algemene indruk te verkrijgen en deze ten opzichte van elkaar te kunnen waarderen. Uit de plussen en de minnen worden ook de redenen gedestilleerd waarom een pand een bepaald predicaat krijgt toegewezen; dit predicaat wordt in het bestemmingsplan vastgelegd. Deze wijze van waarderen geeft een objectief beeld van de uiteindelijke waardering van de geselecteerde panden. Omdat de subjectiviteit niet geheel kan worden geëlimineerd blijft de waardering van panden die zich in de onderste regionen van de optelling bevinden discutabel.

In de huidige lijst zijn de predicaten “waardevol”, “beeldondersteunend”, “karakteristiek” of “geen waardering” opgenomen. Van de laatste mag duidelijk zijn dat panden met dit predicaat niet worden meegenomen in

de verdere procedure en niet worden beschermd zoals hier onder beschreven:

❖ *Waardevol*

Deze panden bezitten in alle criteria samen voldoende kwaliteit om in belangrijke mate bij te dragen aan de historische gegroeide identiteit van de gemeente. Uitgangspunt is dat die panden worden beschermd die de geschiedenis van de ontwikkeling van de regio / gemeente aangeven. Door de bescherming blijft het verhaal overeind.

Waardevolle panden zullen in het bestemmingsplan worden beschermd door middel van een dubbelbestemming ‘Waarde – Cultuurhistorie’. Daarin krijgt het de aanduiding ‘specifieke bouwaanduiding – waardevol’. Dit houdt in dat het pand volgens de Erfgoedverordening een gemeentelijk monument is. Sommige werkzaamheden die bij een regulier pand vergunningsvrij kunnen worden uitgevoerd, zijn bij gemeentelijke monumenten wel vergunningsplichtig, zoals bijvoorbeeld een dakkapel aan de achterzijde. Gewoon onderhoud is en blijft vergunningsvrij.

❖ *Beeldondersteunend*

Deze panden zijn vooral van belang voor het beeld van de straat of het land. Getalsmatig zijn er meer van deze panden, die ook in combinatie met een waardvol pand of met elkaar een bepaald beeld/tijdgeest ondersteunen of verduidelijken. Zij hebben niet voldoende kwaliteit om op zichzelf een waardevol pand te zijn. Het gaat bij deze categorie voornamelijk om behoud van het gevelbeeld en het hoofdvolume.

Uitgangspunt is dat de ervaring op het niveau van straatbeeld beschermd moet worden. Het materiaalgebruik is van ondergeschikt belang. De herkenbare hoofdvorm en oorspronkelijk materiaalgebruik zijn hierbij leidend.

Ook beeldondersteunende panden zullen in het bestemmingsplan worden beschermd door midden van een dubbelbestemming 'Waarde – Cultuurhistorie'. Daarin krijgt het de aanduiding 'specifieke bouwaanduiding – beeldondersteunend'.

Dit houdt in dat het pand volgens de Erfgoedverordening een gemeentelijk monument is. Echter zal de bescherming gericht zijn op de gevels die voor het straatbeeld bepalend zijn. Dit zal inhouden dat voor wijzigingen aan een niet vanaf openbaar toegankelijk gebied zichtbare zijgevel, wel vergunningplicht kan gelden maar dat deze zeer licht getoetst wordt.

❖ Karakteristiek

Deze aparte groep van panden bevinden zich vooral in het buitengebied van de gemeente en waarin de Provincie Friesland een ondersteunende rol speelt door in bepaalde gevallen mee te denken over herbestemming. In het oorspronkelijke agrarische buitengebied in deze regio gaat het vooral om stelpboerderijen en kop-(hals-) rompboerderijen en bijgebouwen. Zij zijn vooral door hun silhouet herkenbaar.

Deze panden worden beschermd in het bestemmingsplan waarbij wordt aangesloten bij de regeling zoals die sinds de jaren '70 was. Voor deze panden verandert er dus niet veel. Deze panden worden geen gemeentelijk monument en hiervoor zijn dan ook geen redengevende beschrijvingen gemaakt.